

1. Johdanto

1.1. Tutkimuskohde

Vuoden 2019 loppuun mennessä noin 79,5 miljoonaa ihmistä ympäri maailmaa oli pakotettu lähtemään kodeistaan. Tähän lukuun sisältyy 26 miljoonaa pakolaista, 45,7 miljoonaa maansisäistä pakolaista ja 4,2 turvapaikanhakijaa.¹

Suomeen saapui vuonna 2015 ennätysmäärä turvapaikanhakijoita. Uusia turvapaikkahakemuksia tehtiin 32 477 kappaletta.² Tämän jälkeen hakemusten määrä on tasaantunut, ja vuonna 2020 uusien turvapaikkahakemusten määrä 1275 kappaletta jäi selvästi alhaisemmaksi kuin ennen vuotta 2015³.

Maahanmuuttovirasto ei ole selvinnyt ongelmitta turvapaikkahakemusten käsittelystä. Hallinto-oikeuksien käsittelyyn tulleista jutuista palautui vuonna 2018 Maahanmuuttoviraston uusintakäsittelyyn 4,9 % laintulkinta- tai menettelyvirheen vuoksi. Tämä hipoi sisäministeriön virheiden määrälle asettamaan viiden prosentin yläkattoa.⁴

Moni taho on esittänyt huolta Maahanmuuttoviraston turvapaikkapäätösten asianmukaisuutta ja laatua kohti vuosien varrella. Yhdenvertaisuusvaltuutettu teetti tutkimusraportin Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnalla ulkomaalaislain soveltamisesta kansainvälisessä suojelussa Maahanmuuttoviraston päätöksenteossa vuosina 2015 ja 2017. Raportin loppupäätelmä oli, että Maahanmuuttoviraston ratkaisukäytännössä oli tapahtunut kiristymistä, eikä sitä voinut selittää ulkomaalaislainsäädännön muutoksilla eikä käytetyllä aineistolla. Selittävien tekijöiden nähtiin liittyvän yleisempään poliittiseen ohjaukseen, hallinnonalan sisäiseen ohjaukseen ja tulkintastandardien muutoksiin, jotka näkyivät Maahanmuuttoviraston tulkintakäytännön tiukentumisessa ja maatietoa koskevissa linjauksissa.⁵ Maahanmuuttovirasto itse ei löytänyt teettämässään selvityksessä toiminnastaan erityisiä ongelmia.⁶

---

¹ Refugee Statistics osoitteessa: <https://www.unrefugees.org/refugee-facts/statistics/>

² Ks. Maahanmuuttoviraston kansainvälistä suojelua koskevat hakemukset vuonna 2015. Saatavilla osoitteessa: <https://tilastot.migri.fi/#applications/23330?start=540&end=551>

³ Ks. Maahanmuuton tilastot 2020 osoitteessa: <https://migri.fi/-/maahanmuuton-tilastot-2020-suomeen-muutetaan-useimmiten-tyon-takia-korona-vaikutti-hakemusten-maaraan>

⁴ Ks. juttu ”Maahanmuuttovirasto teki viime vuonna 330 virheellistä turvapaikkapäätöstä” osoitteessa: <https://yle.fi/uutiset/3-10636441>

⁵ Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset Maahanmuuttovirastossa 2015–2017. Pilottitutkimus 18–34-vuotiaita Irakin kansalaisia koskevista myönteisistä ja kielteisistä päätöksistä, Turun yliopisto, oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2018.

⁶ Maahanmuuttovirasto: Maahanmuuttoviraston selvitys sisäministerille turvapaikkapäätöksentekoon ja -menettelyyn liittyen. 13.6.2018, s. 21–22

Tutkimusten mukaan poliittisilla tekijöillä voi olla turvapaikkapäätöksiin. Esimerkiksi Saksassa osavaltion sosioekonomisten erityspiirteiden ja poliittisen tilanteen on todettu vaikuttavan turvapaikkapäätöstä tekevän tahon valintoihin kaikissa kolmessa päätöksentekoasteessa ja aiheuttavan sekä positiivista että negatiivista syrjintää turvapaikkapäätöksiin⁷. Samassa tutkimuksessa todetaan, että turvapaikanhakijoiden kohtelussa on havaittu merkittävää epätasa-arvoa Saksan ohella myös esimerkiksi Ranskassa, Sveitsissä ja Yhdysvalloissa.⁸ Poliitiikan vaikutusta turvapaikkapäätösten sisältöön tukee myös tutkimus, jossa analysoitiin 27 Euroopan unionin jäsenvaltioiden hyväksymiä turvapaikkapäätöksiä, ja havaittiin oikeistohallituksella olevan yhteys vähäisempään määrään hyväksytyjä turvapaikkapäätöksiä. Yhteys oli erityisen vahva, kun kysymys oli äärioikeistolaisista puolueista hallituksessa.⁹

Turvapaikkaprosessi on hakijan oikeussuojan kannalta ongelmallinen menettely. Se on monivaiheinen ja altis virheille, jotka kertaantuessaan voivat vaikuttaa kielteisesti hakijan uskottavuuden arviointiin. Erittäin suuressa vaarassa joutua oikeudenmenetysten kohteeksi ovat haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt. Näitä ovat esimerkiksi alaikäiset, vailla huoltajaa olevat alaikäiset, vammaiset, raskaana olevat naiset, yksinhuoltajat, joilla on alaikäisiä lapsia, kidutuksen, raiskauksen tai muun vakavan psyykkisen, fyysisen tai seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneet henkilöt.¹⁰ Huolimatta ulkomaalaislain (Ukl, 301/2004) 96 a §:n mukaisesta haavoittuvan aseman tai muiden erityistarpeiden takia annettavissa olevasta tuesta, yhdenvertaisuusvaltuutettu on todennut esimerkiksi vuoden 2018 vuosikertomuksessaan tietoonsa tulleen useita tapauksia, joissa haavoittuvuutta ei ollut tunnustettu ennen kuin vasta prosessin jälkeen tai hyvin myöhäisessä vaiheessa.¹¹

Suurella osalla pakolaisista ja turvapaikanhakijoista on tutkimusten mukaan traumakokemuksia¹². Traumakokemukset ovat voineet syntyä niin kotimaan sodan,

---

⁷ Gerald Schneider, Nadine Segadlo & Miriam Leue (2020) Forty-Eight Shades of Germany: Positive and Negative Discrimination in Federal Asylum Decision Making, *German Politics*, 29:4, 564-581, s. 564.

⁸ *Schneider ym.* 2020, s. 564.

⁹ Winn M. The far-right and asylum outcomes: Assessing the impact of far-right politics on asylum decisions in Europe. *European Union Politics*. 2021;22(1):70-93.

¹⁰ HE 218/2014 vp. s. 39

¹¹ Ks. Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018, s. 53. Saatavilla osoitteessa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kertomus/Documents/K_6+2018.pdf

¹² Ks. esimerkiksi Fazel M, Wheeler J, Danesh J: Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: a systematic review. *Lancet*. 2005;365(9467):1309–1314; Tinghög P, Malm A, Arwidson C, Sigvardsson E, Lundin A, Saboonchi F.: Prevalence of mental ill health, traumas and postmigration stress among refugees from Syria resettled in Sweden after 2011: a population-based survey. *BMJ Open*. 2017 Dec

väkivaltaisuuksien tai muiden oikeusloukkausten takia, mutta myös matkalla koetun hyväksikäytön tai pitkittyneen turvapaikkaprosessin seurauksena. Useimmat turvapaikanhakijat saapuvat maista, joiden kulttuuri poikkeaa täysin länsimaalaisesta kulttuurista, ja usein kansainvälisen suojelun tarpeen osoittava näyttö nojaa suurimmalta osin hakijan kertomukseen. Suullisten kertomusten uskottavuusarviointi on haastavaa päätöksentekijöille, ja lisähaasteen siihen tuovat eri kulttuuria edustavat hakijat ja tulkit heidän kertomustensa välittäjinä¹³.

Monet tutkijat ovatkin tuoneet esille turvapaikanhakijan kertomuksen uskottavuuden arvioinnin merkittävän roolin arvioitaessa turvapaikan myöntämisen edellytyksiä. Turvapaikanhakija joutuu kertomaan turvapaikkaperusteistaan turvapaikkaprosessin useissa eri vaiheissa, ja tämä edellyttää hakijalta kykyä kertoa perusteistaan yhdenmukaisella sekä uskottavalla tavalla jokaisessa vaiheessa. Tutkijat esittävät kirjoituksissaan useita perusteita sille, miksi mainittu edellytys voi olla kohtuutonta. Tämä tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun hakija on traumatisoitunut.¹⁴

1.2 Tutkielman tavoitteet ja rajaukset

Tutkielma on oikeuspsykologinen. Sen tarkoitus on selvittää turvapaikanhakijan kokeman trauman vaikutusta hänen kertomukseensa ja kertomuksen uskottavuusarviointiin. Tutkielma rajataan koskemaan kertomuksen sisältöön vaikuttavia tekijöitä ja arviointiin niiden merkittävytydestä uskottavuusarvioinnissa.¹⁵

Tutkielma lähtee liikkeelle turvapaikkaprosessin oikeudellisen taustan selvittämisellä, minkä jälkeen selvitetään aiheeseen liittyviä oikeuspsykologisia tekijöitä.

Oikeuspsykologisista tekijöistä aihepiirin keskiössä ovat muisti ja muistamiseen vaikuttavat tekijät, koska tutkimusten mukaan olettamuksia ihmisen muistista käytetään

---

29;7(12):e018899 ja Richa S, Herdane M, Dwaf A, et al.: Trauma exposure and PTSD prevalence among Yazidi, Christian and Muslim asylum seekers and refugees displaced to Iraqi Kurdistan. *PLoS ONE*. 2020;15(6):1-10.

¹³ Thomas, R. (2006). Assessing the Credibility of Asylum Claims: EU and UK Approaches Examined, *European Journal of Migration and Law*, 8(1), 79-96.

¹⁴ Ks. esimerkiksi Cohen, Juliet. "Questions of Credibility: Omissions, Discrepancies and Errors of Recall in the Testimony of Asylum Seekers." *International Journal of Refugee Law*, 13, 2001, p. 293-309; Herlihy, J., & Turner, S. W. (2009). The psychology of seeking protection. *International Journal of Refugee Law* 21(2), 171–192; Shuman, A & Bohmer, C. (2004). Representing Trauma: Political Asylum Narrative. *The Journal of American Folklore*, 117(466), 394-414.

¹⁵ Tässä tutkielmassa käytetään englanninkielisen termin ”credibility assessment” vastineena suomenkielistä termiä ”uskottavuusarviointi”, jonka voidaan katsoa vakiintuneen juridiseen kielenkäyttöön. Oikeuspsykologit Julia Korkman ja Tom Pakkanen ovat esittäneet, että järkevämpi käsite oikeuspsykologisesta näkökulmasta olisi luotettavuusarviointi, koska tarkoituksena on arvioida kertomuksen totuudenmukaisuutta eikä sitä, millaisen subjektiivisen kokemuksen arvioitsija henkilön kertomuksesta saa.

yleensä ohjaamaan turvapaikkahakemusten uskottavuusarviointia¹⁶. Lähtökohdaksi on otettu omaelämäkerrallinen muisti, ja tämän jälkeen on selvitetty traumakokemuksen vaikutusta muistiin.

Viimeiseksi tarkastellaan traumaa ja turvapaikanhakijoiden kertomuksen uskottavuuden arviointia.

1.3 Lähdeaineisto ja tutkielman rakenne

Tutkielman lähteinä on käytetty lainsäädäntöä, lakien esitöitä, suosituksia, psykologisia ja oikeuspsykologisia artikkeleita sekä tutkimuksia.

Osassa 2 käydään läpi turvapaikkaprosessin oikeudellista taustaa. Osassa 3 selvitetään traumaan ja muistiin liittyviä oikeuspsykologisia tekijöitä. Osassa 4 tarkastellaan traumaa ja turvapaikanhakijoiden kertomuksen uskottavuutta.

2. Turvapaikkaprosessin oikeudellista taustaa

2.1 Kansainvälisen suojelun oikeudellinen perustasta

Suomi liittyi pakolaisten oikeusasemaa koskevaan yleissopimukseen¹⁷ ja pakolaisten oikeusasemaa koskevaan pöytäkirjaan¹⁸ vuonna 1968. Suomi on peruuttanut vuonna 2004 useita Geneven pakolaissopimukseen ja vuoden 1967 pöytäkirjaan sisältyneitä varaumia¹⁹. Sopimuksen täytäntöönpanoa valvoo YK:n pakolaisvaltuutetun virasto UNHCR.²⁰

UNHCR ohjaa sopimusvaltioiden viranomaisia sekä muita pakolaisasioiden kanssa töitä tekeviä pakolaismäärityksen soveltamisessa, ja tätä varten se julkaisee käsikirjaa sekä suuntaviivoja pakolaisaseman määrittämisen menettelyistä ja perusteista (jäljempänä ”UNHCR:n käsikirja”). Viimeisin UNHCR:n käsikirja on annettu vuonna 2019.²¹

Euroopan unionissa on annettu kansainvälistä suojelua koskevissa kysymyksissä niin kutsuttu uudelleenlaadittu määritelmädirektiivi²², ja se on pantu Suomessa täytäntöön

---

¹⁶ Herlihy, J. & Turner, S. (2015) Untested assumptions: psychological research and credibility assessment in legal decision-making, *European Journal of Psycho traumatology*, 6:1, 27380.

¹⁷ Geneven pakolaissopimus (SopS 77/1968)

¹⁸ Vuoden 1967 pöytäkirja (SopS 78/1968)

¹⁹ Suomi teki liittyessään Geneven pakolaissopimukseen seitsemän varaumaa, jotka koskivat Geneven pakolaissopimuksen artikloja 7,8,12, 24, 25 ja 28 sekä yleisvarauman. Vuonna 2004 Suomi peruutti artikloihin 7, 8, 12, 25 ja 28 tekemänsä varaumat kokonaan sekä osittain artiklaan 25 tekemänsä varauman. Ks. HE 32/2004 vp., s. 2.

²⁰ HE 32/2004 vp., s. 2–4.

²¹ Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status and Guidelines on International Protection under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, Geneva 2019, s.9.

²² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/95/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, vaatimuksista kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittämiseksi kansainvälistä suojelua saaviksi henkilöiksi, pakolaisten ja henkilöiden, jotka voivat saada toissijaista suojelua, yhdenmukaiselle asemalle sekä myönnetyn suojelun sisällölle (uudelleenlaadittu)

ulkomaalaislaissa (UlkL 301/2004). Uudelleenlaaditussa määritelmädirektiivissä otettiin käyttöön uusi suojelun muoto, toissijainen suojelu.

Toissijaista suojelua annetaan henkilölle, jolle ei ole mahdollista myöntää pakolaisasemaa, mutta jonka suhteen on esitetty merkittäviä perusteita uskoa, että jos hänet palautetaan takaisin kotimaahansa tai entiseen pysyvään asuinmaahansa, hän joutuisi todelliseen vaaraan kärsiä vakavaa haittaa, ja hän on sellaisen vaaran vuoksi haluton turvautumaan sanotun maan suojeluun (UlkL 88 § 1 momentti).

Suomea sitovat lisäksi mm. perus- ja ihmisoikeuksia koskevat säännökset Suomen perustuslaissa, Euroopan ihmisoikeussopimus²³, vuonna 2000 annettu Euroopan unionin perusoikeuskirja sekä YK:n kidutuksen ja muun julman ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun ja tai rangaistuksen vastainen yleissopimus²⁴.

Kansainvälistä suojelua hakevan henkilön turvapaikkatutkinnan ja turvapaikkapuhuttelun tekee Maahanmuuttovirasto. Se selvittää suullisesti turvapaikkapuhuttelussa hakijan perusteet tähän kotimaassaan tai pysyvässä asuinmaassaan kohdistuneesta vainosta tai muista oikeudenloukkauksista ja niiden uhkista, mistä laaditaan pöytäkirja. (UlkL 97 §). Maahanmuuttoviraston tehtävä on myös arvioida jokaisen hakijan kohdalta oleskeluluvan myöntämisen edellytykset (UlkL 98 § 2 momentti).

2.2. Turvapaikkahakemuksen näytönarvioinnin perusteista

Kansainvälistä suojelua koskeva hakemus käy turvapaikkapuhuttelun jälkeen läpi päätöksentekoprosessin. Uskottavuusarviointi on turvapaikkahakemusten arvioinnin keskeinen elementti, ja sen tulos voi määrittää koko turvapaikkahakemuksen kohtalon. Suomessa tehtävän suorittaa Maahanmuuttovirasto.

Hakijan turvapaikkahakemuksensa perusteeksi esittämän näytön arviointia ohjaavat mm. UNHCR:n ja EASOn eli Euroopan turvapaikka-asioiden tukiviraston ohjeistus²⁵.

Turvapaikkahakemusta koskevassa päätöksentekoprosessissa selvitetään ensin hakemuksen tueksi esitetty näyttö eli arvioidaan saadun tiedon uskottavuus (mitkä

---

²³ Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 63/1999)

²⁴ Asetus kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta (60/1989)

²⁵ *Maahanmuuttovirasto* 2018, s 58.

merkitykselliset tosiseikat hyväksytään) sekä se, miten todennäköistä on hakijan joutuminen hyväksytyjen tosiseikkojen perusteella sellaisen kohtelun kohteeksi, jota on mahdollista pitää vainona tai vakavana haittana (riskinarviointi). Tämän jälkeen tehdään oikeudellinen arvio siitä, onko hakijalle mahdollista myöntää pakolaisasema, vai voiko hakija saada toissijaista suojelua hyväksytyjen tosiseikkojen ja tehdyn riskinarvioinnin perusteella.²⁶

EASOn ohjeiden mukaan hakijan esittämät seikat arvioidaan jakamalla uskottavuuden arviointi sisäiseen ja ulkoiseen uskottavuuteen ja tapahtumien todennäköisyyteen. Sisäisen uskottavuuden arvioinnissa kiinnitetään huomio väitteiden yksityiskohtien runsauteen ja omakohtaisuuteen, kuten myös johdonmukaisuuteen. Ulkoisen uskottavuuden arviointi liittyy kertomuksen yhdenmukaisuuteen käytettävissä olevan maatiedon, tunnettujen tosiasioiden ja muiden saatujen tietojen kanssa. Viimeisenä tehdään tapahtumien todennäköisyysarvio.²⁷

UNHCR:n Beyond Proof-raportti tunnistaa viisi uskottavuusindikaattoria, joita on mahdollista käyttää ohjaamaan päätöksentekoa materiaalien tosiseikkojen hyväksymisessä. Ne ovat 1) yksityiskohtien runsaus ja omakohtaisuus, 2) hakijan antamien suullisten ja tai kirjallisten aineellisten tosiseikkojen sisäinen johdonmukaisuus (sisältävät hakijan lausumat sekä kaikki muut hakijan antamat asiakirjat tai todisteet), 3) hakijan antaman lausuman johdonmukaisuus muun perheen tai todistajien antaman tiedon kanssa; 4) hakijan antaman lausuman johdonmukaisuus saatavilla olevan hakijan kannalta merkityksellisen erityisen tai yleisen tiedon, kuten myös maatiedon kanssa; 5) tapahtumien todennäköisyys.²⁸

Tämän tutkielman keskiössä ovat kertomuksen sisäiseen uskottavuuteen sisältyvät kriteerit yksityiskohtien runsaus, omakohtaisuus ja johdonmukaisuus.

EASO:n ohjeissa mainitaan poikkeus yksityiskohtien runsausvaatimuksesta toteamalla, ettei yksityiskohtien puute kaikissa tilanteissa vaikuta uskottavuuteen, ja tällä viitataan useisiin virheellisyyksiä kertomukseen aiheuttaviin tekijöihin.²⁹ Tällaisia tekijöitä ovat mm. hakijan henkilökohtainen asema sekä yksilölliset olosuhteet, kuten hakijan muistiin

---

²⁶ EASOn käytännön opas: Kansainvälisen suojelun myöntäminen. EASOn käytännön oppaiden sarja 2018, s. 12. Ks. tarkemmin turvapaikkapäätöstä koskevista sisältövaatimuksista. EASOn työkalu laadun valvontaan. Kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen tutkiminen. Moduuli 1. Turvapaikkapuhuttelu. Moduuli 2: Ensimmäisen asteen päätös, 2019, s. 1–32.

²⁷ EASO Practical Guide: Evidence Assessment. EASO Practical Guides Series. 2015. s. 10-12.

²⁸ Beyond Proof. Credibility Assessment in EU Asylum Systems. UNHCR 2013, s. 191

²⁹ EASO 2015. s. 10

liittyvät rajoitteet, traumatisoituminen ja traumaperäinen stressihäiriö, muut psykologiset ja terveysongelmat, ikä, koulutus, kulttuuri, uskonto ja uskomukset, seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli-identiteetti ja sosiaalinen sukupuoli. Virheitä voivat aiheuttaa myös hakemusta käsittelevän viranomaisen omat ennakkoluulot, stereotypiat, stressi, työpaine, aikarajat, sekundaarinen traumatisoituminen jne.³⁰ Ohjeissa todetaan, ettei käyttäytymiseen liittyviä tekijöitä, kuten sanattoman viestinnän signaaleja tai käyttäytymistapaa tulisi käyttää uskottavuuden osoittajana.³¹

UNHCR:n raportissa todetaan, että hakija voi kärsiä trauman oireista tai muista mielenterveyden ongelmista, mikä voi vaikuttaa siihen, miten hakija antaa lausuntonsa sekä muun näyttönsä ja siten ne tulee ottaa huomioon uskottavuusarvioinnissa.³² Raportissa kiinnitetään huomio ihmismuistiin, sen rajoituksiin ja muuttumiseen todeten psykologisten tutkimusten osoittaneen johdonmukaisesti, että jopa tärkeimmät muistikuvat, traumaattiset ja äskettäinkin tapahtuneet voi olla vaikea palauttaa mieleen ja muistaa tarkasti. Raportin mukaan epäjohdonmukaisuus, yksityiskohtien puute ja aukot muistamisessa ovat luonnollinen ilmiö muistojen mieleen painamisessa, varastoinnissa sekä mieleen palauttamisessa.³³

3. Trauma ja muisti

3.1. Traumatisoituminen ja sen seurauksia

Turvapaikanhakijoista suuri osa kärsii traumasta ja sen seurauksista koettuaan traumaattisia tapahtumia alkuperämaassaan, pakomatalla tai määränpäässään.

Traumaattisella tapahtumalla tarkoitetaan poikkeuksellisen järkyttävää tapahtumaa, joka voi johtaa lievempään akuuttiin stressireaktioon (ASD), tai oireilun jatkuttua yli kuukauden tapahtumasta traumaperäiseen stressihäiriöön (PTSD). Traumaperäisessä stressihäiriössä henkilö voi kokea trauman aiheuttaneeseen tapahtumaan liittyviä jatkuvia muistikuvia, hetkellisiä voimakkaita takauksia, painajaisunia tai ahdistuneisuutta oloissa, jotka muistuttavat koetusta tapahtumasta. Henkilö pyrkii välttämään joutumasta oloihin, jotka muistuttavat tapahtumasta, ja hänellä esiintyy vähintään toinen seuraavista:

---

³⁰ EASO 2015, s. 14-17

³¹ EASO 2015, s. 11. Ks. tähän aiheeseen liittyen myös korkeimman oikeuden ratkaisut KKO 2013:96 ja KO 2013:97, joissa korkein oikeus on arvioinut seksuaalirikoksen uhrin tunnereaktioiden ja käyttäytymisen merkitystä näytön arvioinnissa.

³² UNHCR 2013, s. 33.

³³ UNHCR 2013, s. 87.

kykenemättömyys muistaa joitakin keskeisiä asioita tapahtumasta tai jatkuvat psyykkisen herkistymisen ja ylivireyden oireet.³⁴

Useissa tutkimuksissa trauman on todettu aiheuttavan psyykkisiä sairauksia, ja toistuvista traumaattisista kokemuksista kärsineille uhreille kehittyy usein traumaperäinen stressihäiriö, johon liittyy dissosiaatiohäiriöitä.³⁵

Dissosiaatioon eli konversiohäiriöihin katsotaan yhteisenä piirteenä kuuluva täydellinen kykenemättömyys yhdistää keskenään menneisyyteen liittyviä muistikuvia, tietoista minäkokemusta, välttämättömiä aistimuksia ja ruumiinliikkeiden hallintaa. Normaalityössä välttämättömän tarkkaavaisuuden kohteena olevien muistikuvien ja tunteiden ja liitteiden katsotaan olevan tahdonalaisesti hallittavissa, mutta dissosiaatiohäiriössä tietoisesta ja valikoivasta kontrollista edellytetään olevan häiriintynyt siten, että se voi vaihdella päivästä ja jopa tunnista toiseen. Tällaisten häiriöiden oletetaan olevan psyykkisperäisiä, ja ajoittuvan läheisesti mm. traumaattisiin tapahtumiin. Dissosiaatiohäiriöihin liittyy myös dissosiativinen muistinmenetyks. Muistamattomuus koskee yleensä traumaattisia tapahtumia, ja sen katsotaan olevan yleensä osittainen tai valikoiva, ja vaihtelevan laaja-alaisuudeltaan ja vaikeusasteeltaan päivittäin.³⁶

Tutkimuksissa on esitetty näyttöä siitä, että traumaperäisen stressin kehittymiseen ei tarvita pelon, kauhun ja avuttomuuden tunteita tapahtuman hetkellä. Pelolla katsotaan olevan keskeinen rooli traumaperäisen stressin synnyssä. Näyttö on kahtalaista kauhun ja avuttomuuden osalta. Useat tutkimukset ehdottavat kuitenkin, että monet voimakkaat negatiiviset tunteet rajoittumatta pelkoon, kauhuun ja avuttomuuteen vaikuttavat traumaperäisen stressin syntyyn. Eniten näyttöä löytyy häpeän ja vihan osalta.³⁷

Traumaperäiseen stressiin liittyvien oireiden tason on todettu vaihtelevan systemaattisesti sen mukaan, miten traumamuisto on palautettavissa mieleen.³⁸

---

³⁴ Traumaperäinen stressihäiriö. Käypä hoito -suositus 9.1.2020. Traumaperäinen stressihäiriö. Osoitteessa <https://www.kaypahoito.fi/hoi50080>

³⁵ Massaro G, Altavilla D, Aceto P, et al. Neurophysiological Correlates of Collective Trauma Recall in 2009 L'Aquila Earthquake Survivors. *Journal of Traumatic Stress*. 2018;31(5):687–697.

³⁶ Psykiatrian luokituskäsikirja: Suomalaisen tautiluokitus ICD-10:n psykiatriaan liittyvät diagnoosit. Suomalainen toinen uudistettu painos. Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöihin liittyvät diagnoosit Maailman terveysjärjestön (WHO) luokituksesta ICD-10. Luokitukset, termistöt ja tilasto-ohjeet 1(2012). Tampere 2012, s. 184–186.

³⁷ Rubin DC, Berntsen D, Bohni MK. A memory-based model of posttraumatic stress disorder: Evaluating basic assumptions underlying the PTSD diagnosis. *Psychological Review*. 2008;115(4):985-1011., s. 993

³⁸ Rubin ym. 2008, s. 1001.

3.2. Omaelämäkerrallisesta muistista

Omaelämäkerrallisella muistilla viitataan yleisesti tapahtumiin, jotka henkilö on kokenut menneisyydessä, ja sitä koskevilla tutkimustuloksilla on merkitystä arvioitaessa henkilön elissä tapauksessa turvapaikanhakijan kykyä yksityiskohtaiseen, omakohtaiseen ja johdonmukaiseen kertomukseen kokemuksistaan.

Tutkimustulokset tukevat käsitystä, että omaelämäkerrallinen muisti on deklaraatiivinen, tarkka muisto tietystä ajankohdasta menneisyydessä ja että muisto muistetaan ainutlaatuisesta minän perspektiivistä suhteessa muihin.³⁹

Tutkimusten mukaan omaelämäkerrallisen muistin tehtävä on kehittää, ylläpitää ja hoitaa sosiaalisia siteitä, kuten myös menneisyyden avulla ohjata ajatuksia, tunteita ja käytöstä tässä hetkessä, ja auttaa minän määrittämisessä ja ilmaisussa sekä itsensä kokemisessa.⁴⁰ On esitetty, että omakohtaisista, toistuvia tapahtumia koskevista palkitsevista ja ei-palkitsevista muistoista tehdään kaavioita, joita sovelletaan tulevaisuuden tapahtumiin ja käytetään muistamisen apuna. Mikäli tapahtuma poikkeaa kaaviosta, se voi vaikuttaa muistiin.⁴¹

Omaelämäkerrallisten muistojen sisältö on altis muutoksille. On esitetty, että vanhemmat ihmiset pyrkivät tuottamaan henkilökohtaisia muistoja etukäteen laaditusta kaavasta, kun taas nuoremmat rakentavat muistot dynaamisesti jokaisen mieleen palauttamisen yhteydessä.⁴²

Tutkimuksessa osallistujat jaettiin kahteen ryhmään: iältään vanhemman ryhmän keski-ikä oli 72 vuotta, ja iältään nuoremman ryhmän keski-ikä oli 28 vuotta. Tutkimuksen tarkoitus oli arvioida omaelämäkerrallisten muistojen muuttuvuutta, muiston ikää sekä muiston ominaispiirteitä.

Tutkimuksessa osallistujat palauttivat mieleen saman muiston kolme kertaa. Havaittiin, että vanhempien henkilöiden muistot olivat sisällöltään pysyvämmät kuin

---

³⁹ Nelson K, Fivush R. The Emergence of Autobiographical Memory: A Social Cultural Developmental Theory. *Psychological Review*. 2004;111(2): 486-511, s. 488.

⁴⁰ Herlihy J, Jobson L, Turner S. Just Tell Us What Happened to You: Autobiographical Memory and Seeking Asylum. *Applied Cognitive Psychology*. 2012;26(5):661-676, s. 663.

⁴¹ Herlihy Jm. 2012, s. 662 ja Herlihy J, Scragg P, Turner S. Discrepancies in autobiographical memories-- implications for the assessment of asylum seekers: repeated interviews study. *BMJ*. 2002 Feb 9;324(7333):324-7.

⁴² Anderson SJ, Cohen G, Taylor S. Rewriting the past: some factors affecting the variability of personal memories. *Applied Cognitive Psychology*. 2000;14(5):435-454, s. 435.

nuoremmilla (sisällöltään samanlaisena säilyi 50–60 %). Nuoremmilla muistikuvien sisältö kertojen välillä vaihteli enemmän (sisällöltään samanlaisena säilyi 30–40 %). Vanhemmat esittivät myös muistojen yksityiskohtia suhteellisen johdonmukaisessa järjestyksessä, kun taas nuoremmilla oli enemmän vaihteluja esittämisjärjestyksessä. Muiston ominaispiirteellä ei todettu olevan merkittävää vaikutusta ryhmien välillä.⁴³

Nykytutkimuksen mukaan omaelämäkerrallinen muisti koostuukin uudelleen rakennetuista tapahtumista, ja se on altis useille virheille ja unohtamiselle sekä väärinmuistamiselle.⁴⁴

Omaelämäkerrallisen muistin katsotaan olevan kategorisesti kulttuurinen, sillä muistin tarkoitus ja sisältö voivat erota hyvin paljon eri kulttuureissa. Tämä on nähtävissä henkilöiden välisissä päivittäisissä muistisääntökäytännöissä ja niiden vaihtamisessa, kuten myös yksilötasolla muistin kognitiivisessa rakenteessa ja muististrategioissa.⁴⁵

Fivush on käynyt artikkelissaan läpi kulttuuria ja omaelämäkerrallista muistia koskevia tutkimuksia. Niissä on esitetty teorioita siitä, miten länsimaisten ja itämaisten kulttuurien välillä on eroja minän käsitteellistämässä. Länsimaisissa kulttuureissa huomio keskittyy minään yksilönä, kun taas itämaiset kulttuurit ovat yhteisöllisempiä. Länsimaisissa kulttuureissa aikuiset kertovat yksityiskohtaisia, omakohtaisia, omaan tekemiseensä, ajatuksiinsa ja tunteisiinsa keskittyviä omaelämäkerrallisia kertomuksia. Itämaisissa kulttuureissa aikuiset kertovat sisällöltään yleispiirteisempiä, vähemmän yksityiskohtia sisältäviä enemmän yhteisölliseen viitekehykseen sijoittuvia omaelämäkerrallisia kertomuksia, ja ne koskevat heidän tekemisiään suhteessa ryhmän normeihin ja tarpeisiin.⁴⁶

Kulttuurien välisiin eroihin liittyen *Wang* kollegoineen on tehnyt tutkimuksen, jossa haluttiin selvittää, vaikuttaako kulttuuri vain muistikuvan mieleen palauttamisvaiheessa vai vaikuttaako se myös muistiin painamisvaiheessa.⁴⁷

---

⁴³ Anderson ym. (2000) s. 435.

⁴⁴ Herlihy ym. 2012, s. 662 ja Rubin ym. 2008, s. 1000.

⁴⁵ Ross, M., & Wang, Q. (2010). Why We Remember and What We Remember: Culture and Autobiographical Memory. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 401-409, s. 401.

⁴⁶ Fivush, R. (2011). The Development of Autobiographical Memory. *Annual Review of Psychology* 62:559-82, s.569. Ks. myös Ross ym. 2010 ja Qi Wang, Q. & Ross M. What we remember and what we tell: The effects of culture and self-priming on memory representations and narratives. *Memory*. 2005;13(6):594–606.

⁴⁷ Wang ym. 2005, s. 595

Tutkimuksessa valkoihoiset ja Aasiasta lähtöisin olevat amerikkalaiset aikuiset kertoivat varhaisista lapsuusmuistoistaan tai muistelivat fiktiivistä kertomusta. Muistissa havaittiin systemaattisia kulttuurisia eroja molemmissa muistitehtävissä riippumatta siitä, miten he olivat asemoineet itsensä suhteessa yksilökeskeiseen tai yhteisölliseen kulttuuriin. Valkoihoisilla oli taipumus muistaa omakohtaisia, kerran elämässä tapahtuneita yksilöön keskushahmona keskittyviin tapahtumiin. Aasiasta lähtöisillä olevilla aikuisilla oli taipumus muistaa yleisluontoisia, rutiininomaisia kollektiivisiin toimintoihin ja sosiaaliseen kanssakäymiseen keskittyviä tapahtumia. Havaittavissa oli myös se, että osallistujan itsensä asemoiminen yksilö- tai yhteisöllisen kulttuurin jäseneksi näkyi muistin sisällössä.⁴⁸

3.3. Traumakokemusten vaikutuksesta muistiin

Tutkimukset tukevat teoreettisia näkemyksiä siitä, että traumaattisia kokemuksia muistetaan rajoitetummin kuin muita kokemuksia.⁴⁹

Taipumus palauttaa mieleen vähemmän omakohtaisia tai yleisiä muistoja voi johtua siitä, että henkilö haluaa toiminnallisesti välttää vastenmielisten menneiden tapahtumien negatiivista vaikutusta.⁵⁰

Psykologian tutkijat ovat esittäneet eriäviä kantoja siitä, miten millaisia traumaperäisestä stressihäiriöstä kärsivien traumamuistot ovat verrattuna tavallisiin muistoihin.

Hellawell ym. ovat esittäneet kliinisen tutkimuksensa perusteella, että traumaperäiseen stressihäiriöön liittyvien takaumien muistikuvat eroavat tavallisista traumamuistoista. Takauman aikana mieleen palautuneet muistikuvat ovat yksityiskohtaisempia, ja erityisesti aistimuksiin liittyvät muistikuvat ovat yksityiskohtaisia. Näihin muistikuviiin liittyy useammin mainintoja kuolemasta, pelosta, avuttomuudesta ja kauhusta. Tapahtumat kerrotaan useammin tässä hetkessä tapahtuvina. Tavallisia muistoja

---

⁴⁸ Wang ym. 2005

⁴⁹ Byrne CA, Hyman IE, Scott KL. Comparisons of memories for traumatic events and other experiences. *Applied Cognitive Psychology*. 2001;15(7): S119-S133.

⁵⁰ Sumner, J.A. The mechanisms underlying overgeneral autobiographical memory: An evaluative review of evidence for the CaR-FA-X model, *Clinical Psychology Review*, Volume 32, Issue 1, 2012, Pages 34-48.

koskevat osiot sisältävät puolestaan mainintoja sekundaarisista tunnetiloista, kuten syyllisyydestä ja vihasta.⁵¹

Brewin on havainnut tutkimuksissaan traumamuistin kaksi piirrettä – yhtäältä muistikuva traumakokemuksesta voi olla yhdenmukainen ja selkeä, toisaalta muistikuva tapahtuneesta voi olla sekava, järjestäytymätön ja osittainen.⁵²

Tuoreemmassa, erilaisiin tieteellisiin mittauksiin perustuvassa tutkimuksessa *Rubin* kollegoineen on havainnut, että useimmat traumamuistot ovat useimmilla mittareilla mitaten yhtä johdonmukaisia kuin hyvin tärkeät ja myönteiset muistot. Tutkimusryhmä ei havainnut todisteita siitä, että traumaperäisestä stressihäiriöstä kärsivien henkilöiden muistojen johdonmukaisuudessa olisi eroja verrattuna ryhmään, jolla tällaista traumaperäistä stressihäiriötä ei ollut.⁵³

Brewin on esittänyt vastauksena *Rubin*in ym. tutkimustuloksiin, että muistikuvien sirpaleisuutta ja järjestäytymättömyyttä esiintyy, kun henkilöt keskittyvät traumamuistonsa järkyttävimpiin yksityiskohtiin, mutta ei silloin, kun he kuvaavat tapahtumaa kokonaisvaltaisemmin.⁵⁴ *Rubin* kollegoineen on lausunut *Brewin*in kritiikin johdosta, että tämän esittämät uudet näkemykset eivät saa taakseen empiiristä tukea.⁵⁵ *Rubin*in ym. tutkimustulokset saavat tukea *Engelhardilta* ym.⁵⁶

Peace ym. esittävät, että todelliset traumakokemukset ovat yksityiskohtien osalta yhdenmukaisempia kuin keksittyjen kertomusten.⁵⁷

Tutkimuksessa tutkittiin todellisen ja keksityn traumakertomuksen piirteitä ja niiden suhteellista johdonmukaisuutta kuuden kuukauden ajalta. Osallistujat kuvailivat todenperäisen ja keksityn traumakokemuksen kolme kertaa kuuden kuukauden

---

⁵¹ Hellowell, S, Brewin C, A comparison of flashbacks and ordinary autobiographical memories of trauma: content and language, *Behaviour Research and Therapy*, Volume 42, Issue 1, 2004, Pages 1-12.

⁵² Brewin C. Autobiographical memory for trauma: Update on four controversies. *Memory*. 2007;15(3):227-248.

⁵³ Rubin DC, Deffler SA, Ogle CM, Dowell NM, Graesser AC, Beckham JC. Participant, rater, and computer measures of coherence in posttraumatic stress disorder. *Journal of Abnormal Psychology*. 2016;125(1):11–25.

⁵⁴ Brewin CR. Coherence, disorganization, and fragmentation in traumatic memory reconsidered: A response to Rubin et al (2016). *Journal of Abnormal Psychology*. 2016;125(7):1011–1017.

⁵⁵ Rubin DC, Berntsen D, Ogle CM, Deffler SA, Beckham JC. Scientific evidence versus outdated beliefs: A response to Brewin (2016). *Journal of Abnormal Psychology*. 2016;125(7):1018–1021.

⁵⁶ Engelhard IM, McNally RJ, van Schie K. Retrieving and Modifying Traumatic Memories: Recent Research Relevant to Three Controversies. *Current Directions in Psychological Science*. 2019;28(1):91-96.

⁵⁷ Peace KA, Porter S. Remembrance of lies past: A comparison of the features and consistency of truthful and fabricated trauma narratives. *Applied Cognitive Psychology*. 2011;25(3):414–423, s. 421.

aikana. Todettiin, että todenperäiset traumakertomukset sisälsivät enemmän yksityiskohtia, tilannekohtaista tietoa, tunteisiin liittyviä yksityiskohtia, ja niitä pidettiin uskottavampina verrattuna keksittyihin traumakertomuksiin. Todenperäisten traumakertomusten yksityiskohdat olivat yhdenmukaisempia kuin keksittyjen kertomusten kuuden kuukauden ajalta, vaikka johdonmukaisuuden taso laski molempien osalta ajan kuluessa. Tekijät totesivat, että tutkimustuloksia on mahdollista soveltaa yrityksessä erottaa todenperäinen ja virheellinen väite toistaan.⁵⁸

Useat tutkimukset tukevat käsitystä, että stressaaviin tapahtumiin liittyvät muistikuvat (kuten muutkin muistikuvat) ovat mukautuvia ja haavoittuvia muutoksille altistuttuaan virheelliselle tiedolle. Kovan stressin alla aivot helpottavat keskeisen tiedon muodostumista, mutta useista eri syistä johtuen näissä olosuhteissa muodostuneet muistot eivät mahdollisesti sisällä yksityiskohtaista ja tarkkaa tietoa.⁵⁹

On esitetty, että traumaperäinen stressi voi vaikuttaa yksilöön siten, että ei-traumaattisten omaelämäkerrallisten muistojen muistaminen voi vahingoittua, mikäli henkilö kärsii traumaperäisestä stressistä.⁶⁰

Altistuminen traumalle ei todennäköisesti yksin johda siihen, että kyky hakea omakohtaisia muistoja omaelämäkerrallisesta muistista vähenee. Sen sijaan psykopatologisilla tekijöillä, kuten masennus ja traumaperäinen stressi, on mahdollisesti yhteys muistiin, joka sisältää vähemmän omakohtaisia ja enemmän yleisiä omaelämäkerrallisia muistoja.⁶¹

Tutkimuksessa määriteltiin omakohtaisia muistoja sisältävän omaelämäkerrallisen muistin (specific autobiographical memory) olevan kokoelma muistoja henkilön

---

⁵⁸ *Peace ym.* 2011, s. 421.

⁵⁹ Morgan, C.A, Steven Southwick, S. Perspective: I believe what I remember, but it may not be true. *Neurobiology of Learning and Memory*, Volume 112, 2014, Pages 101-103; Brewin, C., Huntley, Z., Whalley, M., Source memory errors associated with reports of posttraumatic flashbacks: A proof of concept study. *Cognition*, Volume 124, Issue 2, 2012, Pages 234-238; Lommen, M., Engelhard, I., & Van den Hout, M. Susceptibility to long-term misinformation effect outside of the laboratory, *European Journal of Psychotraumatology*, 2013, 4:1, 19864.

⁶⁰ Schönfeld S, Ehlers A. Posttraumatic Stress Disorder and Autobiographical Memories in Everyday Life. *Clinical Psychological Science*. 2017;5(2):325-340.

⁶¹ Moore SA, Zoellner LA. Overgeneral autobiographical memory and traumatic events: An evaluative review. *Psychological Bulletin*. 2007;133(3):419-437.

elämässä tietyssä kontekstissa ja yhden päivän aikana sattuneista tapahtumista. Yleiset omaelämäkerralliset muistot luokiteltiin tiettyyn luokkaan eli viittaamaan ryhmään yhteisiä elementtejä sisältäviä tapahtumia, tai laajemmin viittaamaan tapahtumiin, jotka kestävät pidempään kuin yhden päivän. Tutkimuksessa käytettiin termiä ”overgenerality” tarkoituksessa sovittaa yhteen pienempi määrä omakohtaisia muistoja ja suurempi määrä yleisiä muistoja.⁶²

Theunissen kollegoineen testasi, onko usein toistuneita traumaattisia tapahtumia todistaneiden henkilöiden tarkkuudessa, yksityiskohtaisuudessa ja epäjohdonmukaisuuksissa eroja verrattuna henkilöihin, jotka ovat todistaneet vain yhden traumaattisen tapahtuman. Tutkijat ehdottavat, että toistuvia samanlaisia traumaattisia tapahtumia todistaneet henkilöt ovat vähemmän tarkkoja kertomuksissaan ja siten mahdollisesti vähemmän luotettavampia todistajia kuin yhden traumaattisen tapahtuman todistaneet. Tutkijoiden mukaan tällä havainnolla voi olla suuria seurauksia oikeudellisessa ympäristössä, koska niin rikosjutussa kuin turvapaikkapuhuttelussa todistajan odotetaan muistavan ainutlaatuisia yksityiskohtaisia tietystä tapahtumasta.⁶³ Sama pätee myös ei-traumaattisten tapahtumien muistamiseen, koska useista samankaltaisista tapahtumista muodostuu nk. script-muisti, jonka yksityiskohtia on vaikea erottaa toisistaan ja joista muistetaan asioiden yleinen kulku.⁶⁴

Jobson ym. ovat havainneet tutkimuksissaan, että kulttuuriset erot itsensä määrittelyssä ja traumaperäinen stressihäiriö vaikuttavat omaelämäkerrallisten muistin omakohtaisuuteen siten, että yksilöllisten kulttuurien edustajat muistavat omakohtaisia omaelämäkerrallisia muistoja paremmin kuin yhteistöllisten kulttuurien edustajat.⁶⁵

---

⁶² *Moore ym.* 2007, s. 420.

⁶³ *Theunissen TPM, Meyer T, Memon A, Weinsheimer CC.* Adult Eyewitness Memory for Single Versus Repeated Traumatic Events. *Applied Cognitive Psychology.* 2017;31(2):164–174.

⁶⁴ *Korkman. J.* Alaikäisen turvapaikanhakijan kuulemiseen liittyviä haasteita oikeuspsykologisesta näkökulmasta. *Näkökulma.* 2016;39: 1–6, s. 3. Saatavilla osoitteessa: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/tiedostot/nakokulma_39_korkman.pdf

⁶⁵ *Jobson L.* Cultural Differences in Specificity of Autobiographical Memories: Implications for Asylum Decisions. *Psychiatry, Psychology & Law.* 2009;16(3):453-457; *Jobson L, Cheraghi S.* Influence of memory theme and posttraumatic stress disorder on memory specificity in British and Iranian trauma survivors. *Memory.* 2016;24(8):1015-1022.

Yhteisöllisiä kulttuureja edustavilla vakavasta traumaperäisestä stressihäiriöstä kärsivillä henkilöillä on todettu omaelämäkerrallisen muistin omakohtaisten muistojen vähentyvän vastaavasti kuin tapahtuu yksilöllisten kulttuurien edustajien kohdalla.⁶⁶

Tutkijoiden mukaan traumaperäisestä stressihäiriöstä kärsivillä henkilöillä on samanlaisia häiriöitä ja vääristymiä omaelämäkerrallisessa muistamisessa riippumatta siitä, mitä kulttuuria he edustavat.⁶⁷

4. Trauma ja turvapaikanhakijoiden kertomuksen uskottavuus

4.1. Trauma turvapaikanhakijoita koskevissa tutkimuksissa

Given-Wilson ja *Herlihy* kävivät läpi kirjallisuuskatsauksessaan nuorten kehitykseen, omaelämäkerralliseen muistiin ja mielenterveyteen liittyvää psykologista tutkimusaineistoa tarkastellessaan vailla huoltajia turvapaikkaa hakeneiden lasten turvapaikkahakemuksia psykologisesta näkökulmasta. He totesivat, että alaikäisillä turvapaikanhakijoilla on kohonnut riski sairastua mielenterveyden sairauksiin, kuten traumaperäiseen stressiin, masennukseen, ahdistukseen, psykoosiin jne. Varhainen altistus traumalle, hyväksikäytölle tai laiminlyönneille johtaa siihen, että nuorilla on vaikeuksia muistaa omakohtaisia kokemuksia eli liian yleistyneeseen omaelämäkerralliseen muistiin. Tekijöiden mukaan arvioitaessa nuorten turvapaikanhakijoiden kertomusten luotettavuutta tulisi ottaa huomioon nuoren kehitystason, omaelämäkerrallisen muistin sekä mielenterveyden vaikutus käytökseen ja nuoren kykyyn kertoa tarinansa ja miksi he hakevat turvapaikkaa. Tekijät katsoivat psykologisten tutkimusten osoittavan, etteivät omaelämäkerrallisten muistojen yksityiskohdat ja taito esittää niitä ole luotettavia uskottavan kertomuksen mittareita. Katsauksessa tuli tekijöiden mukaan esille myös päättäjien henkilökohtaisten uskomusten, kokemusten ja olettamusten vaikutus päätöksentekoon.⁶⁸

Korkman on ottanut esille kirjoituksessaan sen, että alaikäisen turvapaikanhakijan kuulemiseen liittyvissä kysymyksissä tulisi hyödyntää lasten rikosprosessiin osallistumisesta kertynyt tieto ja huomioida siihen liittyvät haasteet. Hänen mukaansa turvapaikanhakijan kertomuksen luotettavuutta tulisi arvioida haastattelijan ja haastateltavan yhteisen

---

⁶⁶ Humphries C, Jobson L. Short report: Influence of culture and trauma history on autobiographical memory specificity. *Memory*. 2012;20(8):915-922.

⁶⁷ Jobson L, Moradi AR, Rahimi-Movaghar V, Conway MA, Dalgleish T. Culture and the Remembering of Trauma. *Clinical Psychological Science*. 2014;2(6):696–713.

⁶⁸ Given-Wilson Z, Herlihy J, Hodes M. Telling the story: A psychological review on assessing adolescents' asylum claims. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*. 2016;57(4):265-273..

tuotoksen pohjalta riippumatta siitä, onko kuultava lapsi tai aikuinen, ja avainasemassa kertomuksen luotettavuutta arvioitaessa ovat haastattelussa käytetyt kysymykset. Korkman toteaa edelleen, että ”ihmisen kertomusta ei voi arvioida tunnereaktioiden perusteella eikä välttämättä aina edes yksityiskohtien runsauden tai ristiriidattomuuden perusteella”.⁶⁹

Herlihy ym. ovat tutkineet turvapaikanhakijoiden omaelämäkerrallisen muistin johdonmukaisuutta tarkoituksena selvittää, tarkoittavatko ristiriidat turvapaikanhakijan kertomuksessa valheellista kertomusta. Tutkimustulosten mukaan traumaperäisen stressihäiriön vakavuuden aste ja turvapaikkaprosessin kesto saattoivat vaikuttaa ristiriitojen määrään. Tutkijat kyseenalaistivat olettamuksen siitä, että kerronnan epäjohdonmukaisuus tarkoittaa kertomuksen heikkoa uskottavuutta.

Tutkimuksessa haastateltiin YK:n kiintiöpakolaisena turvapaikan saaneita henkilöitä kaksi kertaa. Kuulemisten väli oli kolmesta 32 viikkoon. Ensimmäisessä kuulemisessa arvioitiin traumaperäisen stressin aste ja osallistujia pyydettiin kertomaan kokemastaan traumaattisesta tapahtumasta. Samat kysymykset esitettiin liittyen ei-traumaattiseen kokemukseen. Tutkimustulokset kyseenalaistivat olettamuksen, että kerronnan epäjohdonmukaisuus tarkoittaa kertomuksen heikkoa uskottavuutta. Ristiriidat kertomusten välillä ovat tavallisia ja niitä tapahtuu todennäköisesti usein toistuvissa kuulemisissa. Vakava traumaperäinen stressihäiriö ja turvapaikkaprosessin kesto saattoivat turvapaikanhakijoilla vaikuttaa ristiriitojen lukumäärään. Kertomuksen kannalta sivuseikaksi arvioidun yksityiskohdan mieleen palauttaminen oli todennäköisemmin epäjohdonmukaista kuin kertomuksen keskeisiä tapahtumia koskevien muistikuvien. Tutkimuksen tekijöiden mukaan näitä epäjohdonmukaisuuksia ei tulisi ottaa osoituksena kertomuksen epäuskottavuudesta. Heidän mukaansa yksi mahdollinen selitys ristiriidalle oli se, että vaikeudet kertomuksessa liittyivät yleisesti kokemukseen samanlaisena toistuvista tapahtuvista. Tämä saattoi johtaa tyypiltään samanlaisen tapahtuman muistamiseen, mutta erilaiseen yksityiskohdistaan. Se saattoi johtua myös siitä, että oli sekoitettu keskenään kaksi tai useampi tapahtuma. Myös hakijan tunnetila puhuttelun aikana oli

---

⁶⁹ Korkman, J. Alaikäisen turvapaikanhakijan kuulemiseen liittyviä haasteita oikeuspsykologisesta näkökulmasta. *Näkökulma*. 2016;39: 1–6. Saatavilla osoitteessa: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/tiedostot/nakokulma_39_korkman.pdf

voinut vaikuttaa hänen vastauksiinsa. Masentuneessa tilassa muistiin vaikuttavat kielteiset muistot.⁷⁰

Graham ym. tekivät tutkimuksen, jossa selvitettiin, päteekö länsimaisten tutkimusten osoittama traumaperäisen stressihäiriön ja masennuksen liittyminen pienempään määrään omakohtaisia ja suurempaan määrään yleisiä omaelämäkerrallisia muistoja turvapaikanhakijoihin ja pakolaisiin eri kulttuuritaustoista. Tutkimus osoitti, että traumaperäisestä stressistä ja masennuksesta kärsivillä oli vähemmän omakohtaisia muistoja. Traumaperäistä stressihäiriötä sairastavat kärsivät useammin myös muistojen puuttumisesta. Johtopäätöksenä todettiin, että länsimaissa havaittu alentunut muistin omakohtaisuus koskee myös turvapaikanhakijoita ja pakolaisia eri kulttuureista.⁷¹

Rogers ym. tekemässä tutkimuksessa haluttiin tietää, vaikuttaako traumaperäiseen stressiin liitetty käyttäytyminen turvapaikanhakijoiden uskottavuuteen. Tämä tapahtui selvittämällä, voiko traumaperäisen stressin havaittavissa olevat oireet sekoittaa vilppiä ilmentäviin vihjeisiin. Tutkimuksessa selvisi, että sekä traumaa että vilppiä ilmentäneet haastattelut arvoitiin merkittävästi epäuskottavammaksi kuin pelkkää traumaperäiseen stressiin liittyvää käytöstä ilmentäneet haastattelut. Emotionaalinen vastaavuus käsitettiin tärkeäksi tekijäksi uskottavuusarvioinnissa.⁷² Tutkijat ottavat esille tutkimuksessaan esille sen, että traumaperäiseen stressiin ei aina liity pelon ja ahdistuksen näyttämistä, vaan se ilmenee usein somaattisina vaivoina. He katsovat, että mikäli traumakokemusten uskottavuusarviointi tehdään heuristisen arvion perusteella olettaen, että ilmaisuun liittyy pelko ja ahdistus, tämä voi kielteisesti vääristää heidän käsityksiään niistä turvapaikanhakijoista, jota osoittavat tunteissaan turtumista tai enimmäkseen fyysisiä ongelmia.⁷³

Skifvarsin ym. tutkimuksen tavoitteena oli tunnistaa Suomen turvapaikkaviranomaisten tekemien uskottavuusarviointien taustalla olevia subjektiivisia olettamuksia ja odotuksia. Tutkimukseen valikoitui 58 satunnaisesti valittua

---

⁷⁰ *Herlihy ym.* 2002 s. 324.

⁷¹ Graham B, Herlihy J, Brewin C.R. Overgeneral memory in asylum seekers and refugees. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry.* 2014;45(3):375-380.

⁷² Rogers H, Fos S & Herlihy J (2015): The importance of looking credible: the impact of behavioural sequelae of post-traumatic stress disorder on the credibility of asylum seekers, *Psychology, Crime & Law*, 21:2, 139-155, s. 139.

⁷³ *Rogers ym.* 2015, s. 151.

uskottavuusarvioinnin ja perustelut sisältävää vuosien 2017 ja 2018 välillä käsiteltävänä ollutta lopullista turvapaikkapäätöstä. Päätöksistä 47 oli kielteistä ja 9 myönteistä. Tutkijat jakoivat oletukset teemoittain ja alakategorioittain seuraavasti: 1) Hakijan luotettavuus todistajana; 2) Kertomuksen todennäköisyys ja 3) Turvapaikkajärjestelmä. Yli puolet tunnistetuista oletuksista liittyivät hakijan luotettavuuteen todistajana. Tutkimuksen mukaan turvapaikkaviranomaiset odottavat luotettavien hakijoiden esittävän hakemuksensa perusteeksi runsaasti yksityiskohtia sisältävän sekä johdonmukaisen kertomuksen paitsi puhuttelujen välillä myös perheenjäsenten kesken. Tämä nähdään kuitenkin psykologisen tieteen lähtökohdasta ongelmallisena, koska oletukset ovat vain osittain linjassa muistista, traumasta, kulttuurien välisestä vuorovaikutuksesta ja päätöksenteosta saatavan psykologiseen tieteseen perustuvan tiedon kanssa. Tutkijoiden mukaan turvapaikkaviranomaisten koulutusohjelmien tulisi sisältää relevanttia tietoa tieteellisestä psykologiasta päätöksenteon parantamiseksi. Kirjallisten päätösten tulisi lisäksi sisältää täsmällistä tietoa päätöksentekijän perusteluprosessista sen läpinäkyvyyden lisäämiseksi ja taistelussa vinoumia vastaan.⁷⁴

4.2. Johtopäätökset

Tämä tutkielma on ollut lyhyt läpileikkaus alaa käsittelevään kirjallisuuteen, mutta sen perusteella on nähtävissä, miten epätavallista on muistaa kertomansa tarkasti uudelleen, ja erot yksityiskohtissa ja niiden määrässä voivat olla yleisiä. Kertomus voi myös muuttua monista syistä, sillä muistot ovat alttiita virheille, unohtamiselle sekä väärinmuistamiselle, ja kulttuurien välillä on eroja siinä, miten yksityiskohtaisesti ja omakohtaisesti kokemuksista kerrotaan.

Traumaattisten tapahtumien on todettu vaikuttavan muistiin vähentäen omaelämäkerrallisen muistin omakohtaisia muistoja ja lisäten omaelämäkerrallisen muistin yleisiä muistoja. Usein muistot voivat olla myös puutteellisia. Usein tapahtunut altistuminen traumaattisille tapahtumille heikentää muistin tarkkuutta varsinkin vähemmän olennaisiin seikkoihin liittyen. Stressaaviin tapahtumiin liittyvät muistot ovat lisäksi mukautuvia ja haavoittuvia virheelliselle tiedolle sekä sisältävät vähemmän yksityiskohtaista, tarkkaa tietoa.

---

⁷⁴ Skrifvars, J., Sui, V., Antfolk, J., van Veldhuizen, T. & Korkman, J. (2021, January 20). Psychological Assumptions Underlying Credibility Assessments in Finnish Asylum Determinations. Saatavilla osoitteessa <https://doi.org/10.31234/osf.io/aeut9>

Traumaattisten tapahtumien on havaittu heijastuvan samalla tavalla sekä yksilöllisen että yhteisöllisen kulttuurin edustajiin vähentäen omaelämäkerrallisen muistin omakohtaisia muistoja ja vääristäen muistoja. Turvapaikanhakijoiden kohdalla traumaperäisen stressihäiriön vakavuuden asteen ja turvapaikkaprosessin keston on esitetty vaikuttavan kertomuksissa havaittujen ristiriitojen kasvaneeseen määrään.

Tämän katsauksen perusteella on mahdollista todeta, että EASO ja UNHCR ovat perustellusti kiinnittäneet huomion hakijan muistin ja traumaattisten kokemusten merkitykseen arvioitaessa kertomuksen luotettavuutta. EASOn ohjeissa viitataan siihen, ettei yksityiskohtien puutteen tulisi tällaisessa tapauksessa vaikuttaa luotettavuuden arviointiin. UNHCR:n raportissa todetaan epä johdonmukaisuuden ja yksityiskohtien puuttumisen sekä muistiaukkojen olevan luonnollisia muistiin liittyviä ilmiöitä.

Traumaattiset kokemukset vähentävät kertomuksen yksityiskohtia ja omakohtaisuutta, mutta ne myös lisäävät sen epä johdonmukaisuuksia. Uskottavuusarvioinnin vaatimus kertomuksen yksityiskohtien runsaudesta, omakohtaisuudesta ja johdonmukaisuudesta on todettu oikeuspsykologisissa tutkimuksissa ongelmalliseksi arvioinnin lähtökohdaksi, ja näin se on erityisesti traumatisoituneiden turvapaikanhakijoiden kohdalla.

Traumatisoituneet turvapaikanhakijat on mahdollista katsoa asemaltaan haavoittuvassa asemassa oleviksi turvapaikanhakijoiksi, joille pitäisi UlkL:n mukaan olla tarjolla erityistukea. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kertomuksessaan eduskunnalle vuonna 2018 havainnut, ettei tällaisessa asemassa olevien turvapaikanhakijoiden haavoittuvuutta ole usein huomattu ennen kuin prosessin jälkeen tai hyvin myöhäisessä vaiheessa. Tämä on ongelmallista, kun ottaa huomioon sen, miten suuri vaikutus hakijan traumakokemuksilla voi olla turvapaikkahakemuksen menestymiseen.

Hakijalla on mahdollisuus hakea muutosta Maahanmuuttoviraston päätökseen hallintotuomioistuimissa, mutta siellä järjestetään suullinen käsittely vain, mikäli se katsotaan tarpeelliseksi. Hakijan kannalta tämä voi osoittautua kohtalokkaaksi. Mikäli puhuttelupöytäkirjan tai muun kuulemisasiakirjan kirjauksissa on tapahtunut virheitä tai hakija ei ole kyennyt kertomaan perusteistaan vaaditulla tavalla, virheellistä päätöstä on vaikea kumota tässä vaiheessa, vaikka sille olisi esitettävissä näyttöä.

Turvapaikkaprosessi luo traumatisoituneelle turvapaikanhakijalle suuria haasteita tulla riittävällä tavalla kuulluksi ja ymmärretyksi siten, ettei hän kärsi oikeudenloukkauksia.